

Intervjuu Toomas Paaveriga

Küsis Regina Viljasaar

Eellugu

Kuidas jõudsid arhitektuurini?

Mu vanaema imestab praeguseni, kuidas ma joonistasin juba 5aastaselt kaardi Tartu vingerdavate bussiliinidega. Kuigi tol ajal polnud linnaplaanegi olemas, piisas mulle bussisõidu mäletamisest. Küllap oli juba seal mingi ruumiline mõtlemine sees.

Aga arhitektimõtete algusena meenub pigem aeg, kui 1990. aasta suvel ilmus ajalehes Edasi hulk artikleid, mis käsitlesid Tartu linnaruumi – poolelijäänud Anne kanalit, vajalikke uusi sildu, kesklinna tulevikuvõimalusi jne. Mäletan, et seoses toona planeeritud Karlova läbimurdega kõlas väide, et arhitektid-paneerijad näevad küll maju, sildu, teid, isegi puid, aga ei näe inimesi. Mõne praeguse aja vaidluse ajal tuleb see tähelepanek vahel meelde. Igatahes millalgi siis hakkasin ise linnakaardile teid ja maju sodima ning vastavaid kohti külastama, et kohapeal kavandataavaid muutusi kujutleda ning ning oma mõtet asemele visioneerida. Kuidagi kujunes sealt pikapeale arusaamine, et peab ise arhitektiks hakkama, kuigi keskkoolis ja veel natuke ka ülikoolis huvitusin sügavamalt hoopis matemaatikast ja programmeerimisest.

4 Kas Eesti Kunstiakadeemia arhitektuuriõpe vastas seejärel su ootustele?

1996. aasta sügisel, kui olin just EKAsse astunud, ilmus teaduskonna toonase dekaani Veljo Kaasiku artikkel „Arhitektuur ja sajandilõpp“,¹ mis oli meeldiv üllatus ja viis tundmuseni, et olen tõesti sattunud õigesse kohta. Kaasik andis mõista, et arhitektuuris on möödus üksikobjektide tähtsustamise aeg ja tulevik pühendub pigem keskkonnale laiemalt. Mul oli sama tunne, aga siis ei osanud ma seda veel ise sõnastada.

Kaasiku puhul oli oluline veel see, et ta andis tudengitele ääretult vabad käed, kuid vaatas terava pilguga, mis sealt välja tuleb. Ma ei tea, kas kuskil mujal saaks teha magistritööd, mis seostab asjaõiguseadust džässimprovisatsiooniga ja teeb sellest järeltõlke linnaplaneerimise kohta. Igatahes oli mul kooli ajal võimalus selliselt eksperimenteerida, mis vabastas päris palju ja andis mõtlemiseks tugeva aluse.

Vaadates kooliajale tagasi minu praeguse tegevuse kontekstis, siis tundub võibolla paradoksaalne, et toona ei pidanud me projekteerima ühtki avalikku ruumi – näiteks tänavat – mõeldes kõigile kasutajatele. Lahendamine kooliprogrammi järgi hulga maju ning keskendusime lõpupoole linnadele laiemalt. Võibolla oleks tulevikus otsustarbekas rõhutada avalike ruumide kavandamist arhitektide õppekavas veidi rohkem, aga veelgi olulisem on, et õppetöö senine põhirõhk hoonete projekteerimise läbikatsetamisel on üks tähtsamaid aluseid ka oskusele kavandada avalikke ruume. Olulise osa inimese elust moodustab liikumine uksest sisse ja välja ning viibimine just kuskil sise- ja välisruumi piiri läheduses. Tundub et mittearhitektist planeerijad, kes pole sellist kooli läbi teinud, kardavad maju, käsitlevad neid elutu kastina, ega suuda nii hästi tunnetada tervikut ehk avaliku ruumi, välisruumi ja hoonete elavat koostoimimist loodavas keskkonnas.

1 Veljo Kaasik, „Arhitektuur ja sajandilõpp“. – Kultuurileht 15.11.1996

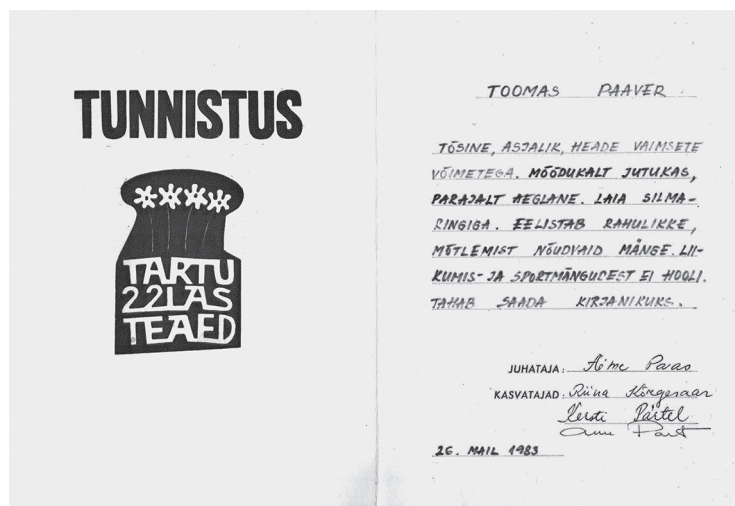
Arhitekti töö

Sinu töö on olnud tohutult mitmekesine – oled olnud linnaarhitekt ja asumiseltsi aktivist, võistlusülesannete ja planeeringute koostamine, töö üleriigilise planeeringuga riigiametnikuna, seadusandluse ja avaliku ruumi teemaliste artiklite avaldamine, hoonete ja tänavate projekteerimine ning välisruumi installatsioonide loomine, ning see loetelu pole isegi veel lõplik. Miks on neid rolle nii palju olnud ja mis neid ühendab?

Küllap olen olnud püsimatult ja otsinud kogu aeg midagi uut. Nüüd olen alustanud loomepõhise doktoritöö tegemist, mis tähendabki seda, et tuleb ennast kõrvalt vaadata ja neile samadele küsimusele vastuseid mõtestada. Selle käigus on tekkinud arusaamine, et mistahes rollis ma ka poleks, on minu töö läbiv element avalik ruum. Isegi üksikhoonete lahendused on juhitud nägemusest avaliku ruumi kohta ja alati on läbiv eesmärk olnud sammukeste tegemine avaliku ruumi parandamise suunas. Mõnikord seisneb see töö üldise põhimõtte sõnastamises, mõnikord loomise asemel hoopis millegi ärahoidmises. Aga seda kõike on olnud võimalik teha nii ametnikuna, arhitektina kui isegi lihtsalt kodanikuna.

Olgugi et erinevaid töid on olnud palju, on läbivalt olulisel kohal olnud tekst ning muu hulgas oled sa avaldanud tähelepanuväärselt palju artikleid. Kuidas on see nii kujunenud?

Ka siin võib minna ajas kaugele tagasi. Olgugi, et huvitusin varakult linnaplaanidest, oli mul miskipärast visioon, et soovin saada kirjanikuks – see pandi isegi lasteaia lõputunnistusele kirja. Kes teab, mis seosed seal on, aga nüüdsel ajal olen tundnud, et ma pole nii hea joonistaja kui teised arhitektid ja see tähendab, et saan hoopis sõnadega väljendudes midagi omalt poolt juurde pakkuda. Küllap takistab mul täpset joonistamist ka üks paratamatu füüsiline probleem. Samas tekivad juunisid mul ikkagi mõtteliselt peas ja ma pean mõeldu ju kuidagi edasi andma.

Lasteaia lõputunnistus, 1983

Kui võrdled end teiste arhitektidega, siis mille poolest sa neist erined?

Viimati Tallinna peatänava projekteerimisel, aga ka varem olen teinud palju koostööd Indrek Peili ja Siiri Vallneriga. Olen tundnud seejuures sageli, et jään neile alla mitte ainult graafilise väljendusoskuse poolest, vaid ka nende pakutud visioonide ruumilisele tundlikkusele. Aga miskipärast on koostöö hästi klappinud. Vahel ma mõtlen, et mis on seal siis minu roll? Tundub, et see seisneb ühiskonnasuhete, sealhulgas omandist ja õigustest tuleneva tajumises, lisaks eri inimeste ja sõidukite loomupärase käitumise aimamises jne. Küllap suudan pakkuda ruumilisi lahendusi selle kõige omavahelistele seostele.

Ka Kuressaarest meenub midagi sarnast, kus minu kõrval töötas arhitekt Tuuli Org ja ma ei tea, kas oleksin suutnud olla temata linnaarhitektina nii veenev, sest ta aitas oluliselt oma mõtete ja konkreetsete ning ilusate joonistega. Tihti ongi minu töö põhjendada ja kaitsta eri pooltele teise arhitekti lahendusi ja vahel ka nende eest võidelda. Aga et seda suuta, tuleb algusest lõpuni teineteist täiendades koos töötada, alates kõige üldisematest mõttesuundadest kuni detailideni.

Tihti mõeldakse, et arhitekti töö on teha ilusaid maju ning ollakse pahane, kui arhitektide projekti järgi ehitatakse midagi koledat. Kuidas mõtestad visuaalselt esteetilise keskkonna loomist arhitekti töös?

Siin tuleb kõige rohkem silme ette töö Paik Arhitektidega, kellega koos on kõige rohkem arhitektuuri tehtud. Mu kolleeg arhitekt Lauri Saar juhtis kord tähelepanu huvitavale paradoksile – hoone valmides tundub kõige ilusam selle tagakülj, kuigi tolle fassaadiga sai kõige vähem töötatud.

Viljandi ellingu torni tagakülj, valminud 2009 (Paik Arhitektid)

See väide tundus veider, aga õige. Mõtlesin selle üle palju ja nüüd seletan seda paradoksi nii, et kui hoone on tervikuna piisavalt hoolega läbi töötatud, sealhulgas pigem plaanid ja lõiked kui fassaadid, siis kasvab tagakülje ilu sellest tervikust loomulikult teel välja. Võibolla tuleb sellise tõdemusega sellele küsimusele vastata. Ilu seisneb ruumilises tervikus ja võibolla saab seda mõõta vaid selle järgi, kui palju hinge on selle loomisse pandud. Inimese arvamus ilust on sageli pigem maitse-eelistus ja maitsete paljusus on hoopis väärtus, mistõttu pean oluliseks hinnata ilu asemel mitmekesisust ja professionaalsust.

Avalik ruum

Avaliku ruumi näol on tegu üpris amorfse mõistega, mis on sellisena kuuldavasti paljud ka ära tüüdanud. Mida pead sa avaliku ruumi all silmas?

Minu jaoks on avalik ruum suur ruumiline võrgustik, mis on mõeldud igapäevase kasutamiseks. Lihtne on mõista, et iga avalik tänav on osa avalikust ruumist, õigemini moodustavadki tänavad linnades suurema osa avalikust ruumist. Neile liituvad väljakud, pargid, veeääred ja vahel täiesti suvalised nimetud kohad. Avalik ruum jätkub ka linnadest välja. Ühistranspordisüsteem on oluline osa avalikust ruumist. Kõik metsarajad on avaliku ruumi osad või isegi terved metsad, oleneb, kuidas mõtestada. Avaliku ruumi ulatuslikuks osaks on ka meri. Kõik see kokku on mitmekesine süsteem, mis mõnel pool tohutu ja avar, teises kohas aga hirmus peenekoeline.

Avalikust ruumist avanevad vaated – sealhulgas vaated hoonetele – moodustavad olulise osa selle kvaliteedist. Kuigivõrd ulatub avalik ruum hoonete sisse, samal ajal on paljud välisruumid hoopis privaatsed. Mõni koht, mida tajume avalikuna, suletakse teatud kellaajal, teine koht on küll ametlikult avalik, kuid tunnetame seda kellegi privaatruumina jne.

Arhitekti jaoks saab avalikku ruumi mõtestada samsuguse tööobjektina nagu ehituskrunti, see on lihtsalt keeruline, laialihargnev ning võrgustikuna lõputu. Kahe mõtteliste planeeringujooniste tegijad unustavad vahel, et avalikul ruumil on paratamatult nii kolmas mõõde kui ajamõõde, mistõttu pole see üldse lihtne objekt. Minul on avaliku ruumi mõiste aidanud mõtestada nii linnaarhitekti tööd, planeeringute ja võistlusülesannete koostamist kui ka kodanikutööd.

Kas avalikku ruumi kogu oma keerukuses saab ka kuidagi piiritleda?

Avaliku ruumi piirid on hägused ja neid piire saab erinevalt mõtestada, aga üldistava pildi loomisel aitab

Munitsipaalmaa kiht Kuressaare kaardil 2013. aasta seisuga, allikas Kuressaare linnavalitsus

meid fakt, et olemasolev avalik ruum kattub suures osas munitsipaalmaade kihiga kaardil. See kaardikiht pole kaugelt täielik, vaid nagu luukere, mis aitab mõtestada töö objekti olemust ja põhistruktuuri, andes ka teatava selguse, kus saab linn või vald ise toimetada. Avalik sektor saab selle baasil edasi mõelda, kust on vaja avaliku ruumi võrgustikku laiendada väljapoole munitsipaalmaapiire, mis üldjuhul tähendab mingi kokkuleppe otsimist eraomanikuga. Tuleb ka arvestada, et lisaks omavalitsustele on meil riik ja avalik-õiguslikud asutused, kes on samuti vahel avaliku ruumi omanikuks. Ja mõnikord skvotivad kodanikud mõne eramaa avalikuks ruumiks või avab eraomanik selle ise. Ning mõtteliselt on paljud eramaad nagunii tunnetatavad avaliku ruumina nagu näiteks metsad. Nii et terviklikku ja täiuslikku kaarti avalikust ruumist ja selle arengu võimalustest saab hoida üksnes kujutluspildis.

Kui su töö objekt on avalik ruum ning võid tegeleda sellega kümnes eri rollis, siis kes on su tellija?

Mulle meeldib mõtestada seda nii, et avaliku ruumi tellija on avalikkus ehk igauks, kes elukeskkonda kasutab. See reegel ei kehti muidugi enamiku hoonete projekteerimisel, sest nende puhul on olemas konkreetsemad omanikud ja kasutajad. Luues avalikku ruumi või töötades avalikus sektoris on aga mõistlik pidada avalikkuse tellimust silmas vähemalt kaudseltki ja isegi siis, kui otsene tööülesande püstitaja nii ei arva.

Kas avalikkus pole mitte liiga lai mõiste, et selles tellijat näha? Kust sa tead, mida vajatakse?

Ei ole, sest avaliku ruumi kasutajate ring ongi lai. Vajadust tuleb kogemuse baasil aimata, aga ka inimesi kuulata ja vastastikust arusaamist luua. Arhitekti töö on pakkuda ruumilisi lahendusi, mis on mõeldud inimestele selles ruumis. Seejuures tuleb näha ka vajadusi, mida tellija ei ütle. Kui tellija kõik ette ütleks, siis poleks arhitekti vajagi, piisaks joonestajast. Näiteks eramu tellimuse puhul on ruum mõeldud seal elama hakkavale perekonnale ja tellijad on ka selle pere lapsed, keda pole veel võibolla olemaski või ei oska nad veel ülesannet püstitada.

Kuid juhul kui avalikkuse ja arhitekti arvamused lahknevad?

Pean arhitekti tööks erinevate avalike huvide tunnetamist, mõtestamist ja nendele vastavate lahenduste leidmist, mis ei tähenda alati avaliku arvamuse ranget kuulamist. Võime tuua ühe näite, mis pole küll avaliku ruumi, vaid hoonete kavandamisest, aga puudutab just hoone mõju avalikule ruumile. Üsna tüüpiline on olukord, kus avalikkus ütleb, et kavandatav uus maja peaks välja nägema nagu vana maja. Siis tekib kahtlus, kas selline ülesandepüstitus on asjakohane ehk et kas seda soovitakse ka tegelikult? Arhitekti töö on alati suunatud tulevikku, mis tähendab, et eelkõige tuleb mõelda, kuidas tunnetatakse keskkonda aastakümnete pärast. Avalikkuse hetkemotsioon võib mõnikord olla vastuolus sellega, mida tulevikus tegelikult hinnatakse. Näiteks Tallinna vanalinna põhiline väärtus seisneb aastasada dega tekkinud mitmekesisuses. Loomulik on pidada tühjadel kruntidel avalikuks huviks selle mitmekesisuse täiendamist heade 21. sajandi hoonetega, kuigi avalik arvamus kaldub pigem teisiti arvama. Ajaloo võltsimisega aga hoopis devalveeritaks ausat vana keskkonda. See näide aga ei tähenda, et avalikkust ei peaks kuulama, sest üldjuhul leidub avalikus arvamuses midagi olulist. Eriti siis, kui jutt pole majade välimusest, vaid avaliku ruumi toimimisest ja funktsioonidest.

Emotsioonid ruumis

Milline on see tulemus, mida avaliku ruumi puhul peaks taotlema? Millest tuleneb ruumi kvaliteet, kas kohas toimuvatest tegevustest, ruumi sujuvusest või ka esteetikast?

Kõik need loetletud küljed on tähtsad ja neid on veel – turvalisus, sobivus iga ilmaga, sobivus igale inimesele, sh eri vanuses inimestele, üldine meeldivus... Ka välimuse on tähtis, aga see on vaid üks omadus. Ruumiline arusaadavus, mitmekesisus ja see, et ruumisviibijal on valida eri tegevuste ning võimaluste vahel, ka visuaalne mitmekesisus. Mis üldse on inimesele tähtis? Neid mõtestusi võib rohkelt leida ja kvaliteet seisneb paljude väärtuste koosmõjus. Millises avalikus ruumis inimesed eelistavad viibida, seda on maailmas ka põhjalikult uuritud ja leitud et olulised omadused on lihtsad – alates sellest, et saaks istuda, et saaks valida päikese ja varju vahel ning et juures oleks haljastust ja vett kuni selleni, et lähedusest leiaks midagi söödavat, ja lõpuks, et saaks vaadata teisi inimesi. Viimasel ajal kasutatakse üsna palju sõna „inimmõõtmelisus“, mis on mõistagi väga oluline. Sellist sõna võidakse kergesti tühja sõnakõlksuna kasutada, aga tähtis on, et hoolimata lihtsatest alustest nõuab inimmõõtmeline ruum sügavat tunnetust ja palju tööd.

Lapsed Kalarannas, 2011

Mis aitab arhitektil mõista ja luua inimlähedast ruumi?

Sageli aitab üks oluline aspekt – kui arhitekti tavaline töö on luua midagi uut, siis uue loomiseks tuleb esmalt märgata ja mõista olemasolevat. Avalikus ruumis on tihti peamine juba olemas ja vähemalt minu jaoks on selle tajumine muutunud inimlähedasele ruumile lahenduste pakkumisel järjest määravamaks. Olemasoleva keskkonna all pean silmas nii kohapealseid nüansse kui ka laiemat konteksti ja seoseid, mis võivad ulatuda ruumiliselt kaugemale. Arhitekt märkab tavaliselt kergemini olemasolevat hoonet, aga toimiv avalik ruum pole alusplaani kantud ning seda saab mõista vaid kohapeal. Sellesse ruumi tuleb nii-öelda sisse elada. Võib-olla Kalarand on parim sellise ruumi näide. Sellest, mis jäi järele endisest tehaseterritooriumist, on saanud looduse mõjul väga eriline koht ning kahtlen, kas mõni arhitekt olekski osanud nii inimmõõtmelist rannalõiku luua. Antud koha väärtuse loovad väga pisikesed nüansid maastikus. Kui täiendasime seda üksnes mõne mööblitükiga, siis see võimendas õigeid emotsioone. Mina sellist kohta eriti rohkem ei puutuks, ka sel põhjusel, et olemasoleva hoidmiseks ei pea keegi kulutama ehitusraha.

Nimetasid, et ruum tekitab emotsioone, mida selle all mõista?

Võtame sellise väikese näitekesse – Kalaranna liivarannas võib alati näha lapsi lõputult kive vette loopimas. See on pisike, lihtne detail, aga osakene ruumist, mis moodustab lõpuks olulise osa selle kvaliteedist. Rannajoonel mängivad lapsed annavad teistsuguse filingu ka terrassil tšillivatele suurtele. Tuleviku loomisel võiks mõelda, et vanad emotsioonid ruumis jääksid alles ja uusi loodaks juurde.

Kuid kuidas selliseid argumente planeerimisel arvesse võtta?

Tõsi, ametlikus maailmas tundub see üsna võimatu. Kalaranna puhul oli Telliskivi seltsi jaoks meeletu jändamine juba seegi, et veenda planeeringu koostajaid ning ametnikke, et liivaranna järele on päriselt vajadus. Kui nüüd tahaks aga veel sõnastada vette visatavate kivikeste olemasolu tähtsust, siis jääks minagi raskustesse. Oleks ju imelik kirjutada planeerimisdokumentidesse, et „rannajoone ümbruses peab leiduma ehitusmaterjalist tekkinud ümaraid kivikesi, mida lapsed saaksid merre loopida“? Kuid siiski otsiksin ma ise ametnikuna ka sellistele emotsionaalsetele teemadele lahendusi, sest see on osake sellest, mis on pannud olemasoleva ruumi elama. Emotsioonid on ju tegelikult tähtsamad kui suurem jagu kõikvõimalikest dokumentidest.

Kalaranna suurarenduse lahenduste leidmiseks käib praegu arhitektuurivõistlus – seal on oluline roll žüriil ja seejärel võistluse võitjatel, kes peaksid oma töös avaliku ruumi olemasolevaid ja loodavaid nüansse hoolega tunnetama.

Töö linnaarhitektina

Peagi pärast ülikooli lõppu sai sinust Kuressaare linnaarhitekt. Teie kursuselt, mida kutsutakse siiani linnaarhitektide kursuseks, suundusid paljud omavalitsustesse tööle. Mida see aeg sinu jaoks tähendas?

Eelmise kümnendi keskel olid mõned aastad, kui meie käes olid justkui kõik olulisemad linnad peale Tallinna. Oliver Alver töötas Rakveres, Tiit Sild Tartus, Karri Tiigisoon Pärnus ja Marko Männik Viljandis. Sellesse nimekirja tuleb kindlasti lisada Jaak-Adam Looveer, kes tol perioodil töötas Kihnu vallaarhitektina ja nüüd hiljem toob värsked tuuli ka Tallinna.

Osa arhitektuuri esimese kursuse tudengitest 1996. aastal. Tagareas vasakult Tiit Sild, Jaak-Adam Looveer, Toomas Paaver, Mattias Agabus, Marko Männik, Piret Kõo (Mättas), Karri Tiigisoon, eesreas Signe Peipman (Pallik), Karli Luik, Oliver Alver.

Sajandi esimestel aastatel polnud üldse mugav aeg linnaarhitekti tööks, ma arvan, et see oli mõneti isegi raskem kui praegu. Käes oli esimene suurem kinnisvarabuum, samas surus kogu süsteem peale põhimõtet, et linnaarhitektil ei ole mingeid õigusi. Ühiskond jumaldas arendajaid ja eraomanikule nõudmistest esitamist peeti justkui kohatuks. Erinevalt praegusest ajast oli seda suhtumist tunda ka meedias. Näiteks kui arhitektid arvasid, et Viru keskuse projekt võiks palju parem olla, ei pakkunud see mõte kellelegi huvi. Raskusi valmistasid ka vastuolulised ja järjest bürokratiseeruvad seadused. Toona polnud ka veel eriti sellist kodanikuaktiivsust, mis ootaks linnaarhitektilt midagi sisulist. Linnaarhitekt oli oma mõtetega üsna üksik ja vanem põlvkond pigem lahkus sellelt töölt. Võibolla oligi siis asemele vaja meiesuguseid noori, elust veel rikkumata hulle. Aga meil oli kokkuhoidev kursus, suhtlesime tihedalt ja siis me keegi end üksiku hulluna ei tundnud.

Mulle tähendas see aeg selguse loomist, kuidas ühiskond meie valdkonnas toimib.

Kui loominguline on linnaarhitekti töö?

See on eelkõige iseenda mõtestada, kui just ülemused seda tööd liiga valesti ei mõista. Arvan, et minul vedas Kuressaares üldiselt ülemuste ja kolleegidega.

Ma pean linnaarhitekti tööd vähemalt sama loomingu- liseks tööks kui projekteerimist. Iga töö juurde kuuluvad osad, mis nõuavad paberimajandust ja korrektsust – see ei kaota loomingu- liseid. Et pakkuda välja asjalikke ettepanekuid, peab linnaarhitekt kujutlema oma peas jooksvalt läbi tohutu hulga ruumilisi visioone. Kui seda ei tee, siis võib tõesti muutuda bürokraadiks, aga see polekski enam sisuliselt linnaarhitekti töö.

Suur ja õrn teema on piiride tunnetamine, kus ja millal on linnaarhitektil kohane sekkuda teise arhitekti töösse, oma ülemuste arvamusse, linnakodanike arvamusse, arendaja tegevusse jne.

Kuressaares võtsin ette loomingu- lise töö ka linna üldiste ruumiarenguid suunavate dokumentidega, et mul oleks neist oma töös tuge.

Kodanikuaktiivsus

Nüüd tegeled sa linnaarengu küsimustega teisel pool lauda, kodanikuaktivistina. Tuntuimad ettevõtmised Telliskivi seltsi alt on olnud sekkumine Soo tänava rekonstrueerimisse, võitlus Kalaranna rannariba säilitamise eest ja Hipodroomi alale kavandatud suurarenduse vaidlustamine kohtus. Kas te ei võta kodanikuaktivistidena üle linnavalitsuse rolli?

Sellega seoses tuleb meelde üks lugu ajast, mil ma ei tundnud veel oma tulevase kaasvõitlejaid Telliskivi seltsist ega osanud oma järgnevat tegevust kuidagi aimata. Sõitsime 2008. aastal, vahetult pärast Teeme Ära prügikoristus- talgud kohalike bussidega pikki maid Himaalaja konarlikel teedel Indias ning meil oli heas reisiseltskonnas hulk huvitavaid vestlusi. Mõeldes sellele, kas ka Indias kõikjal nähtava tohutu prügikoguse saaks talgutega koristada, kirjeldas Teeme Ära korraldajate ringis tegutsenud Ahti Heinla uut ideed korraldada järgmisel aastal kogu Eestis suured mõttetalgud. Seltskonnas arutati elavalt, kuidas ühiskond areneb selles suunas, et kodanikud teevad ise ära kogu ametnike töö. Mina endise linnaarhitektina vaidlesin vastu, et näiteks linnaruumi kavandamisel on avalikul sektoril teha nii palju tööd ja see nõuab nii palju pühendumist, et kodanikuna ei jõuaks seda kuidagi teha.

2009. aastal need mõttetalgud toimusidki, ma ise küll ei olnud seal aktiivne, aga veel aasta hiljem kuulsin, et Tallinnas oli nende talgute üks tulemus Kalamaja ja Pelgulinna elanike ühishuvides tegutseva MTÜ Telliskivi Selts asutamine. Ja lõpuks juhtuski kuidagi, et Kalamaja elanikuna sõbrunesin seltsiga ning endalegi üllatuseks tegingi juba 2011. aastal suurt osa sellest tööst, mida olin pidanud võimatuks kodanikuna teha. Aga olen endiselt seda meelt, et õhinast ei jõua avaliku sektori arhitekti rolli täita. Kodanikuühiskond saab täita mõned augud, mille avalik sektor on katmata jätnud, aga seegi on pigem erandlik ning ajutine. Ka meie oma seltsis ei tea, kui kauaks õhinat jätkub. Kõik sõltub sellest, kellel on millal ja milleks aega ning viitsimist. Nii et olgugi, et tunneme tõesti vahel, et teeme tööd, mida tegelikult peaks tegema kohalik omavalitsus, ei saa ega taha me asendada omavalitsuse järjepidevat tegutsemist.

Mis on olnud see, mida oled saanud just arhitektina seltsi tegevusele anda?

Arhitektina saan pakkuda mõtlemisele mõne lisadimensiooni. Tänu riigi- ja linnaametniku töökogemusele tunnetan ka, millisel hetkel, kus ja kuidas sekkumine võiks edu tuua. Näiteks tänavate projekteerimisse tuli sekkuda ammu enne seda, kui ehitusprojekt laual on. Pidi aimama, mis juhtuma hakkab ning protestimise asemel seda ennetama. Selleks tuli ruumilisi lahendusi ette läbi mõelda, välja pakkuda ja põhjendada, et lauale ei satukski valet projekti.

Mis sind Telliskivi seltsi puhul köitis?

Minu jaoks oli see mingil hetkel hea üllatus, et erialainimeste ringist väljapool mõeldakse ka nii asjalikult elukeskkonna ja linnaruumiküsimuste peale. Sealt avanesid mitmed elementaarsed teemad uues valguses. Näiteks kuidas Juho Kalberg oskas rõhutada ja põhjendada, et kõige tähtsam on see, et linnas saaks elada. Et on mõttetu arendada linna, kust inimene peab kolima põlluarendusse lihtsalt selle pärast, et linnas pole kodu lähedal hingamisruumi või turvalist tänavat või ujumisvõimalust. Ning et linnas elamise suur mõte on selles, et siin saab olla ilma autota ja see võimalus ei tohi ebamõistlike arenduste tõttu halveneda. Või kuidas Triin Talk juba väga noorelt analüüsis hipodroomi detailplaneeringut nagu vana proff. Või kuidas Teele Pehk kahtles, kui esimesel korral Kalarannas vestlesime, kas siin kõlbab ujuda, aga kui oli ujumise ära proovinud ja sinna kõrvale näinud selle võimaluse kadumist kavandavat detailplaneeringut, sai lennult aru, mida on vaja edasi teha ja ongi teinud seda kõige järjekindlamalt juba aastaid. Neid näiteid on veel palju. Mulle tundus, et sellises seltskonnas saab rohkem ära teha kui mõnes ametkonnas.

Töö lähteülesannetega

Oled aastate vältel koostanud väga palju võistlusülesandeid. See on peen töö, millel on muu-hulgas palju mõjuvõimu oma kolleegide üle. Kuidas sa võistlusülesande koostamist ise mõtestad?

Võistlusülesannete koostamist on mõtestatud üsna erinevalt, mõni arhitekt mõistab seda tööd näiteks üsna tehnilisena. Minu lähenemine on olnud, et mõistlik on kaaluda erinevad huvid ise läbi ja panna need ette kirja, jättes samas võistlejale võimaluse ka teistmoodi mõtlemiseks. Ülesannet koostades pean tavaliselt vajalikuks lahendada kavandatav objekt omas peas arhitektina mõttes läbi nii kaugele, et silme ette tekib pilt, millistele küsimustele ootab arhitekt ülesandelt vastust. Tuleb veenduda, et ülesannet on kindlasti võimalik lahendada nii, et see lahendus ei riiva ebaõiglaselt kellegi huvi, olgu tegu mõne elaniku, ettevõtja, laiema kogukonna või üldelise avaliku huviga.

Olen pidanud oluliseks maandada võistlusülesannetes ka juba ette kõikvõimalikke riske, et arendus saaks õnnestuda ega takerduks, või et lahendust ei peaks hakkama tagantjärele oluliselt muutma. Võibolla olen võtnud endale tihti liigagi suure vastutuse ja teinud ülearu tööd, aga olen pidanud seda oluliseks, sest iga võistlus on ettevalmistus millelegi, mida hiljem asutakse ehitama ja mis maksab võibolla tuhat korda rohkem kui töö ülesandega. See tähendab, et ülesannet püstitades on loomulik tunda kaudset vastutust lõpptulemuse eest.

Kas sa ei kahetse, et ülesandega töötades jääd ise ilma võimalusest osaleda?

Kui lähiaastatel peaks valmima Eesti Kunstiakadeemia Kotzebue maja, Ajaloomuuseumi Maarjamäe kompleks, Narva linnuse uuendus, Suure-Jaani vabaaja- ja tervisekeskus või Kuressaare peatänav, siis tegelikult tunnen, et minus on isegi natukene nende objektide arhitekti. Kuigi põhiline töö tehakse hiljem võistluse võitja poolt, on objekti lahendusvõimalused mul juba enne võistlust üsna sügavalt läbi mõeldud ning olen oma tööga andnud mingid suunad kätte. See on teistsugune arhitekti roll, mis on samamoodi oluline, kahetseda pole seal midagi ja enamusel võistlustel naganii ei jõuaks osaleda.

EKA Kotzebue tn maja võistlusülesande arhitekt Toomas Paaver tutvustab Kalamaja inimestele hoone kujunemisloo skeemi, 2015

Telliskivi selts arutab ettepanekuid Põhja-Tallinna üldplaneeringu kohta, 2013

Siia kõrvale võib tuua näite, et töötades praegu Tallinna peatänava, on need rollid vastupidised – seekord olen üks võitjatest. Ma ei teagi täpselt, kuivõrd võistlusi võitnud arhitektid tavaliselt tajuvad võistlusülesande arhitekti rolli kogu suures süsteemis, aga oma tausta põhjal hindan kõrgelt seda tööd, mida on teinud peatänava võistlust ette valmistanud arhitektid ja teised aktiivsed asjatundjad.

Töö õigusloomega

Oled osalenud arhitektide liidu esindajana planeerimis- ja ehitusseaduse kodifitseerimisprotsessis ja kirjutanud õiguslikke analüüse. Kuidas sa nendes rollidesse sattusid ja kas tegeled sellega ka praegu?

Kümmekond aastat tagasi oli aeg, kus mul oli tõsine huvi töötada õigusloomega. Mul oli oma visioon, millises õiguslikus keskkonnas toimiks ruumi areng kõiki pooli arvestavalt ning pakkusin selle kohta välja ka konkreetseid õigusaktide sõnastusi. Aga praeguseks tundub mulle, et sellised visioonid olid veel kantud minu üheksakümnendate taustast, mil Eestis oli väga eriline aeg, kui oleks saanud väga paljud asjad targasti käima panna. Mitmes asjas pandi ka, aga arhitektuurivaldkonna seadustes ei läinud see kõige paremini, millest tuleneski minu huvi otsida teistsugust lähenemist. Aga selleks ajaks oli juba tekkinud praktika, mille baasil riik praegu funktsioneerib, nii hästi või halvasti kui ta seda teeb.

Ühesõnaga, olen jõudnud pikapeale selleni, et olemasolevad seadused on nagu olemasolevad linnad – need elavad oma elu koos meiega ja kõige nullistkirjutamine pole nüüd enam võimalik. Kodifitseerimise protsess kestis kaheksa aastat, kuid uued seadused ei toonud olemuslikku muutust. Ministeeriumid ei tahtnud julgelt asja kallale minna, võibolla ka seepärast, et vastav töö oleks nüüd tõesti palju keerulisem kui 20 aastat tagasi.

Olen jõudnud ammu ka arusaamisele, et tuim seaduse tekst ise pole miski, vaid sel on mõte vaid siis, kui töötab koos seaduse rakendajate ja ühiskonna ühise tahtega. Praeguseks olen ma õigusloomeasjades varasema entusiasmiga kaotanud, töötan konkreetsemate asjadega, millest on vast rohkem reaalselt kasu. Kõiki ilmaasju korraga parandada ei saa.

Mainisid enne, et oma magistritöös võrdlesid linna-ruumi loomist improviseerimisega tuginedes asjaõigusseadusele. Mida selle all silmas pead?

Võrdlus improviseerimisega tekkis sellest, kui püüdsin mõtestada planeeringuid või linnaarhitekti tööd meie vabaturumajanduse kontekstis, kus etteplaneerimine ei kipu õnnestuma. Otsisin alternatiive. Sellega koos kujunes arusaam, et avalik ruum on objekt, mille ehitamist saab avalik sektor ise süsteemselt kavandada ja ellu viia. Aga linn kujuneb paratamatult koosmõjus erasektori arendustega, mille jäik reguleerimine pole mõistlikuks osutunud. Selles olukorras võib välja pakkuda, et avalik sektor ehk isik, kes avaliku ruumi kui terviku arenguga töötab, peab pidevalt toimuvat jälgima ja vastavalt olukorrale improviseerima, et visioone ellu viia.

Võib öelda, et selline mõttekäik ei sobi meie planeerimis-seadusega, mis põhineb jäikadel kehtestamisotsustel. See tõttu oli raske kirjutada minu üldisest mõttest tõsiselt võetavat tööd, aga läbimurre tuli siis, kui avastasin rooma eraõiguse, millest on ka meie asjaõigusseaduses palju säilinud. Leidsin, et umbes 2000aastane servituudi mõiste

oma sügava sisu ja suure paindlikkusega sobib selliseks improviseerimiseks olemuselt hästi. Nii oli võimalik kirjeldada alternatiivse süsteemi olemust, põimides avaliku ruumi ja avaliku huvi eraõigusliku süsteemi sisse. Antud süsteem pole mõistagi mõeldud otseseks rakendamiseks, aga mind on see mõttekäik palju aidanud ning aitab ka täna. Ühtlasi aitas see tundma õppida seaduste üldist struktuuri ning jõuda arusaamisele, et seadused ei pea olema tuimad reeglilikumid. Võib ju öelda, et head seadused ongi avalikule sektorile hea improvisatsiooni aluseks. Kõige selle juures on aga peamine, et riigil ja omavalitsustel peab olema kõigepealt tahe hea ruumi nimel töötada ning siis ka oskused ja püsivad visioonid, muidu ei tule improviseerimisest midagi välja.

Millele on õigusloomega tegeledes kõige tähtsam mõelda?

Kõigepealt tuleb silmas pidada, et seadused on mõeldud inimestele, mitte vastupidi. Kui on vastupidi, tuleb hakata tööle seaduste muutmiseks. Selliseid kuldseid sõnu kuulsin muide esimest korda kuskil eelmise kümnendi alguses muinsuskaitseameti noorelt juhilt Agne Trummaliilt, kes muutis tolles ametis kogu suhtumist hüppeliselt. Meie valdkonnas võiks alustada põhimõttest, et igasugusel ehitamisel on mõte ainult siis, kui see muudab olemasoleva ruumi veel inimlähedasemaks kui see enne oli. Omal kombel on õigusloome isegi sarnane arhitekti tööga, sest tegu on teatava struktuuri ülesehitamisega või ümberehitamisega, mis peab juhinduma samast eesmärgist – luua inimestele loomulikul viisil toimiv struktuur.

Kas sul on mõnda head näidet sellise struktuuri loomisest enda töös? On sel olnud mõju?

Mäletan, kuidas otsisin aastaid mõistet, mis suudaks ühekorraga kirjeldada seda osa, mis on ühine planeeringutes ja ehitusprojektides. Arhitekt tajub seda ühisosa vaistlikult, aga seda pole kuskile kirja pandud ja meie praegused seadused näevad planeerimist ja ehitamist täiesti erinevate maailmadena.

Ühendavat mõistet on vaja selleks, et anda sisuline alus nende kahe ruumiloova dokumendiliigi omavahelise vastavuse asjakohaseks hindamiseks. Seda alust on omakorda vaja, et asendada kehtivat mõistet „ehitusõigus“, mis ei tunnetata ruumi olemust ja mõjutab minu hinnangul praegusel kujul negatiivselt meie ruumilist keskkonda. Oma kaalumise tulemusel leiutasin mõiste „ruumiline lahendus“, millele kirjutasin ka vajalikud definitsioonid. Võimalik, et sarnase tulemuseni on ka kuskil mujal jõutud, aga tegelikult ma ei mäleta, et enne oleks sellist mõistet kasutatud.

Kuigi seadusekirjutajad ei võtnud mu pakutud definitsioone tookord omaks, olen hakanud ise ruumilise lahenduse mõistet erinevatesse tekstidesse ja dokumentidesse võimalusel sisse kirjutama ja praeguseks tundub, et see on isegi hakanud levima. Vahepeal, 2010. aastal õnnestus ruumilise lahenduse mõiste abil defineerida oluline sõna „ehitise eskiis“, mis jõudis, kuigi ajutiselt, isegi kehtivasse määrusesse.¹ Eskiis ongi kõige sisulisem planeeringut ja ehitusprojekti siduv tööstaadium, mida praeguses õigusruumis polekski nagu olemas. Eskiise tehakse muidugi ka tulevikus, aga seadused ja määrused jätaavad taas kirjeldamata selle, mis loomulikul viisil töötab. Niisiis on minu õigusloometööl olnud otsest mõju väga vähe ja sedagi pigem episooditi, aga mine tea – võibolla eksisteerib kuskil mingi kaudsem ja pikaajalisem mõju.

1 Majandus- ja kommunikatsiooniministri määrus nr 67, „Nõuded ehitusprojektile“, § 8 Ehitise eskiis (kehtis 25.09.2010–30.06.2015)

Oled peaaegu kümme aastat õpetanud arhitektuuri-tudengitele eriala õigusakte. Milles see seisneb ja kas on hea, et neid õpetab arhitekt, mitte jurist?

Püüan anda edasi õiguse üldise struktuuri ning selle seosed arhitekti töö ja avaliku ruumiga, et arhitektid tunneksid end antud süsteemis võimalikult vabalt ega kardaks tööd avalikus sektoris. Eestis on head üldseadused, mida tasub tunda, samas planeerimis- ja ehitusvaldkonna eriseadused on paljuski kohmakad. Arhitektid võiks osata mõelda, kuidas neid muuta, nähes nii võimalusi kui ka ohte. Võibolla on EKA haridus andnud tundmuse, et ka õigusloomes tuleb mõelda loominguliselt, aga selleks peab olemasolevat süsteemi ja ühiskonna struktuuri väga hästi tunnetama.

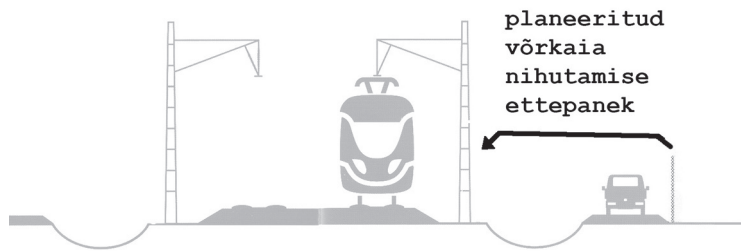
Mul on oma kooliajast meeles, et suurem osa õppimist toimus läbi iseenda loominguga ning saadud tagasiside. Seepärast annan ka õigusaktide arvestuse saamiseks tudengitele ülesande teha natuke õigusloomet, pakku-des välja sõnastuse mõne seaduse või üldise dokumendi parandamiseks, mille kujutletavad mõjud arutame seejärel koos läbi. Mulle tundub, et võrreldes juristidega suudan noppida seadusest paremini välja ruumiloomist puudutavaid teemasid, sealhulgas sisulisi vastuolusid ja kitsaskohti.

Erinevad mastaabid

Oled töötanud väga üldiste üleriigiliste teemadega ja samas konkreetsete lahendustega. Kas selline eri skaalade vahel liikumine on sinu jaoks loomulik?

Jah, see on vägagi loomulik. Üldiste ja detailsete asjade peale peabki mõtlema ühekorraga, neid tuleb koos haarata. Detailsed teemad tuleb panna üldisesse konteksti. Üldist teemat lahendades tuleb aimata tähtsaid detaile ja nende lahendusi.

Iga loodava suure avaliku ruumi peenstruktuur on väga tähtis. Võtame selle piltlikustamiseks Rail Balticuga toimuvat, jättes lihtsuse mõttes hetkel kõrvale kauba-veo teema. Ütleme, et tegu on projektiga, kus mugav ühistransport peab eri linnade ja riikide avalikud ruumid kokku siduma. Aga see muutub poolenisti kasutuks, kui kahjustame trassikoridoris olemasolevat avalikku ruumi või unustame selle tulevikuvõimalused, sest ka teekond Euroopasse algab Eestimaa kodudest, kust esmalt tuleb jõuda raudteejaama ja sealt näiteks Tallinna. Iga võimalik uus jaam trassil on osaks avaliku ruumi struktuurist, aga hetkel võibolla sobib siin näitena tuua veelgi pisem teema. Mõnda praegust rohtunud rada kuskil trassil pole võibolla ruumis nähagi, aga kui leidub inimesi kes sealt liiguvad, siis see moodustab osa riigi nõ vereringest. Radadest juttu tehes suhtuvad planeerijad sellesse sageli üleolevalt, isegi loomade liikumist peetakse tähtsamaks. Aga minu arvates, kui mõni külamees on harjunud mööda mõnd rada naabril külas käima, siis seda on tähtis planeerimisel arvestada. Kui rada katkestada, siis koduümbruse ruum ei toimi enam nii hästi ja võibolla lähevad seepärast mõlemad sealt üldse ära. Praeguses Rail Balticu planeeringus on läbipääsud mõeldud üldjuhul üksnes autoteedele, mõõtes nende vahekaugusi kilomeetrites. Enne raudtee ehitamist oleks lihtne planeerida sinna väikseid mulke, kust pääseb alt läbi. Aga sellest mõttekesest saab veel edasi mõelda, sest lisaks olemasoleva ruumi arvestamisele tuleb mõelda, et uus objekt lausa parandaks avaliku ruumi struktuuri. Tegin 2014. aastal ettepaneku liigutada Rail Balticu trassi ristlõikel piirdeaedu kümme meetrit. See on justkui väike muutus, aga tegelikult suur ja

Toomas Paaveri ettepanek Rail Balticu planeeringu kohta, 2014 (alusena kasutatud Rail Balticu infovoldikus avaldatud ristlõiget)

olemuslik, sest teeb avalikuks umbes 200 + 200 = 400 km uusi teenindusteid, mis mõlemale poole raudteed ehitatakse. Praegu plaanitakse peita kogu 40 m laiune raudteekoridor, sh teenindusteed, võrkaia taha. Pean seda veaks, mis muudab kogu trassikoridori mõju ebaseadlikuks. Turvalisuse jaoks on pääsu takistamine kiirraudteele tööpoolest vajalik, aga see ohtlik koridor on tegelikult kitsas. Kui muuta teenindusteed kergliiklusele avalikuks, siis annaks see riigi avalikule ruumile tugeva täienduse ja ühtlasi vähendaks oluliselt Rail Balticu negatiivset mõju ruumis. Esialgu tundub, et keegi ei taha seda mõtet kuulata, kuid sellised pisikesed lahendused õigetes kohtades võivad kogu suurt asja palju paremaks muuta.

Rakvere Pika tänava võistlustöös töötasite imeväiksel tasandil, lahendades äärekivi. Millest tekib üldise visiooni loomisel soov minna nii detailseks?

Otsisime koos maastikuarhitekt Edgar Kaarega lahendust, kuidas võimaldada autode peatumist tänava ääres nii, et sõidutee ei muutuks sellest laiaks, samas, et peatumine ei toimuks kõnniteel ning lisaks ei takistaks peatuv auto liiklust. Lõpuks töötasime läbi teistsuguse lahenduse äärekivile. See on inspireeritud tavalisest teepeenrast, aga lahendus on linnalik. Tegemine on lauge äärekiviga, kus on olulised pisikesed detailid – äärisse siseserv paneb autorattad vibreerima, mis sunnib autojuhti ettevaatusele, äärisse välis-serv aga mõjub visuaalselt nii, et peatumine-parkimine ei saa laieneda kõnniteele. Asja mõte on, et jalgsi või rattaga saab kasutada kogu tänavaruumi, äärekivid ei sega, kuid autoliiklus ja peatumine on organiseeritud.

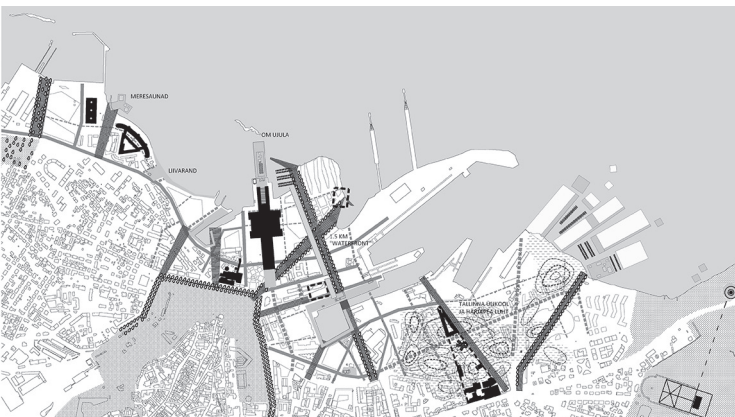
Hiljem olen mõelnud, et sõidutee serv on üleüldisemalt huvitav suur ruumiline teema. Sageli on see serv oluliseks piiriks avalikus ruumis, suurema kiiruse korral on see turvalise ruumi äär. Ruumilisi aspekte, millele mõelda, on seal aga veelgi rohkem. Samasse suunatakse tavaliselt sadevesi, talvel lumevall, enamasti on seal kuskil valgusti. Äärekivi juures avanevad peatuvate autode ukseid ehk sealtkaudu käib inimese liikumine privaatse (auto) ja avaliku (kõnnitee) ruumi vahel. Arhitektid teavad hästi, kui erinevalt võib lahendada hoone räästasõlme ja kui palju on ruumis umbes sama palju. Võibolla on tänavaid ümber ehitades hea mõelda äärekivisõlmest nagu „avaliku ruumi räästasõlmest“, mis on sama huvitav, keeruline, võimalusterohke ning saab varieeruda sõltuvalt tänava iseloomust. See on Rail Balticu piirdeaia sarnane näide, kus detailide mõtestamine saab muuta suurt avalikku ruumi väga laialt.

Said eripremia Noore Arhitekti Preemia konkur- sil 38 aasta vanuselt. See on tunnustus senitehtud tööle ehk kõigele sellele, mida koondab käesolev raamat. Mis on sind tegutsema motiveerinud?

Mind on juhtinud üldine mõte, et oma tegevusega on mõistlik täita tühje kohti ühiskonnas. See motiveeribki, kui tunnen, et oskan midagi vajalikku juurde pakkuda. Ühiskonnale pole vaja, et keegi trügiks sinna, kus tehakse juba nagunii piisavalt head tööd. Näiteks on Eestis palju kõrgel tasemel arhitekte, kes projekteerivad tipptasemel hooned. Ühiskond taipab kuigivõrd seda tööd neilt ka tellida. Töö ruumiga laiemalt või avaliku ruumiga pole päriselus aga nii hästi toiminud. Võibolla olen just seepärast pühendunud hoonete asemel pigem avalikule ruumile, üldistele dokumentidele, avaliku sektori töödele ja kodanikuühiskonna kaudu tegutsemisele.

Mis võiks olla see, millele keskendum järgmiseks?

Tundub, et mulle on ajaga silme ette tekkinud piisavalt terviklik ja avar pilt sellest, kuidas ruum saab või ei saa paremaks kujuneda. Samuti sellest, miks kuskil läheb midagi valesti, mis on selle põhjus ja kuidas seda ennetada. Sellise üldise arusaama baasil on usutavasti võimalik näha ka edaspidi selliseid tühikuid, kus saan omalt poolt üht-teist pakkuda. Aga tulemuslikuks tegevuseks pole ainuüksi oma algatus piisav ehk palju sõltub ka sellest, mida ühiskond tulevikus soovida oskab.

Väljavõte Tallinna mereääre visioonist (Kavakava ja Linnalahendused, 2016)